

Vašek, Antonín

K cyrilometodějskému odkazu naší současné školy

Slavica litteraria. 2014, vol. 17, iss. 1, pp. [201]-232

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130988>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ANTONÍN VAŠEK

K CYRILOMETODĚJSKÉMU ODKAZU NAŠÍ SOUČASNÉ ŠKOLE

Abstrakt

Text vychází z mé přednášky „Cyrilometodějské dědictví a naše dnešní škola“ na mezinárodním semináři pro učitele *Křesťanské základy evropské kultury a současná škola* pořádaném Unii křesťanských pedagogů ČR na Velehradě 19.–24. srpna 1996 a mých následných víceletých osobních vědecko-pedagogických zkušeností z působení na Katolické univerzitě Pétra Pázmáně v Maďarsku. Máme-li se zabývat cyrilometodějským dědictvím a jeho fungováním v naší dnešní škole, bude zde nutné připomenout si alespoň ve zkratce život a misijní, učitelské dílo našich moravských věrozvěstů Konstantina-Filozofa a Metoděje, pozdějších to křesťanských světců a patronů Moravy a podle papeže Jana Pavla II. též (spolu)patronů Evropy (např. vedle sv. Bonifáce, vl. jménem Vinfrida, apoštola Němců, asi 680–754, kdy byl zavražděn), svatých Cyrila a Metoděje, připomenout cyrilometodějský odkaz literární, kulturně-politický, pedagogicko-didaktický (postihnout některé základní prostředky a postupy pedagogicko-didaktické, které naše soluňské bratry přivedly k tak vynikajícím výsledkům), vytknout stěžejní rysy jejich duchovního odkazu a jeho přijímání ze strany církevní i světské, a nakonec se zamyslet nad tím, co dnes může křesťanská škola – učitelé a žáci – s pomocí tohoto dědictví pro zlepšení současně neutěšené situace ve školství, avšak i v morálně zdevastované společnosti vůbec vykonat.

Třebaže komplexu otázek tak či onak spjatých s kristianizační činností našich apoštolů bylo dosud věnováno množství studií časopiseckých i knižních, a to jak z pera autorů věřících, tak i pisatelů-ateistů, což zřetelně dokumentuje její obrovský a mnohostranný význam, přece zůstává řada otázek zatím definitivně nerozřešených, sporných, byť leckdy i velmi závažných, a zdá se, že některé z nich zůstanou i v budoucnu zahaleny rouškou nepoznání.

Abstract

On Ss Cyril and Methodius' Heritage to Our Contemporary School

The present text is based on my paper „Ss Cyril and Methodius' Heritage and Our Contemporary School“ at the international seminar for teachers *The Christian Foundations of European Culture and the Contemporary School* organized by The Union of Christian Pedagogues of the Czech Republic on August 19–24, 1996 in Velehrad, and on my subsequent personal experience acquired during many years' teaching activities at the Pázmány Péter Catholic University in Hungary.

If we wish to become acquainted with Ss Cyril-Constantine and Methodius' heritage and with its functioning in our contemporary school, we should first – at least briefly – recall the life and the missionary and teaching work of these Moravian apostles, Constantine the Philosopher and

Methodius, subsequently the Christian saints Cyril and Methodius, patrons of Moravia (Bl. Pope John Paul II. also proclaimed them co-patrons of Europe, along with, inter alia, St. Boniface and Bl. Vinfrid, the patron of Teutons, 7680–754, when he was murdered); we should recall here their heritage in the domain of literature, culture/politics, and also pedagogics and didactics, in order to uncover some of the basic pedagogical and didactical means and procedures that brought our Thessalonikan brothers such excellent results; we should point to the salient features of their spiritual legacy, and its acceptance by ecclesiastical and secular circles, and should finally consider the possible activities which might be adopted today by the Christian school – its teachers as well as its students – with the help of this heritage, to improve of the present gloomy situation not only in our educational system, but also in a morally devastated society.

The body of questions connected in one way or another with the christianizing activities of our apostles has been treated in many periodical publications and in book form by writers both Christian and atheist. This fact bears clear witness to its enormous and multifaceted significance. And yet there remain a series of problems not definitively resolved, and still debatable, even though sometimes of major importance, and it seems that some of them may stay veiled in obscurity.

Key words

Ss Cyril-Constantine and Methodius' heritage ■ contemporary school ■ Ss Cyril and Methodius in the present-day educational system

1. Svätí Cyril a Metoděj pocházeli ze Soluně (Thessaloniki, založil manžel sestry Alexandra Velikého Kasander asi 315 př. Kr.) jako hospodářského, politického, vojenského i kulturního centra tehdejší byzantské Makedonie a prvního města po Cařihradu, ale také kvetoucí křesťanské obce, jejíž občané byli výrazným příkladem křesťanským obcím jiným. Bylo v ní několik krásných křesťanských chrámů, ze kterých byl hlavním chrám sv. Dimitrije, patrona Soluně, z 5. století po Kristu. V 6. století se usadili v Makedonii i samé Soluni a jejím okolí četní Slované; ti Soluňsko hospodářsky ovládali. Není pochyby o tom, že (mluvený) slovanský jazyk byl v městě i okolí běžný a oblast se tak stala bilingvní, řecko-slovanskou, a tedy jistě i tamní řečtí občané museli znát slovanský jazyk. Protože si Slované chtěli v Makedonii založit své panství, snažili se zlomit byzantskou moc a podnikali častěji útoky na Soluň. Jejich útoky se však rozbíjely o mohutnou soluňskou pevnost: byzantští císařové si dobře uvědomovali, že jejich moc na Balkánském poloostrově je závislá na jejich udržení panství nad Soluní. Opevnili ji proto a nadali ji silnými vojenskými oddíly (asi po 2 000 mužích) pod vrchním vedením byzantského vojvody (tzv. stratéga) soluňského a velitelů (drugarijů) jednotlivých oddílů. Není pochyby o tom, že to musely být osoby významné a důvěryhodné, s dobrým vztahem k císařské vládě v Cařihradě. A takový byl i drugarij Lev, otec našich apoštolů, křesťan hluboce věřící, pocházející ze vznešeného rodu, i jeho manželka Maria (její jméno je doloženo až v pozdních pramenech (Vašica 1966: 211), oba patrně původu řecké-

ho.¹ Potvrzují to staré památky, ale i okolnost, že úřad drungaria byl zvláště důvěrným a odpovědným státním úřadem.

1.1. O mládí staršího syna Lvova Metoděje nám jeho stsl. životopis takřka nic nemluví. Někteří (Grivec 1927: 14) dokonce soudí, že není známo ani jeho vlastní křestní jméno a jméno Metoděj považují za jméno řeholní, že se původně mohl jmenovat Michal, Manuel nebo podobně, pro toto tvrzení nám však scházejí přesvědčivé důkazy. Neznáme bezpečně ani datum jeho narození: snad se narodil r. 813 (např. Večerka 1984: 11), snad kolem roku 815 (Grivec, *o. c.*, 14). Pod dohledem otcovým a po jeho příkladu se připravoval k vojenské a státní správě službě. Vynikal ve studiu věd právních a byl vynikající organizátor. V Cařihradě bylo přitom známo, že všichni Soluňané znají slovanštinu svého města a přilehlého venkovského zázemí více méně jako svůj druhý mateřský jazyk, a proto právě z nich vybírali správní úředníky pro slovanské kraje byzantského císařství. Není tedy divu, že se Metoděj stal záhy císařským místodržitelem v slovanském kraji této říše – možná v Thesalii, Peloponésu (Večerka, 11) nebo bývalé jugoslávské Makedonii mezi jezerem Ochridským a Vardarem: měl poznat slovanské obyčeje, aby se mohl stát apoštolem a arcibiskupem Slovanů (ŽM).

1.2. Nejmladší ze sedmi synů Lvových Konstantin, pozdější sv. Cyril (užívejme zde nadále tohoto jména, pod kterým je znám v celém křesťanském světě, a nejen v něm), narodil se na přelomu let 826/27; ve škole byl vynikajícím studentem. Jako mladík rád chodil s kamarády na lov. Je známa jeho příhoda na lovu, při které mu silný vítr odnesl oblíbeného vycvičeného krahujce a chlapec z velikého žalu nad ztrátou oblíbeného ptáka dochází Božím rozhodnutím k poznání pomíjejícího věcí světských. Zaslubuje svůj další život Bohu a sv. Řehoři Naziánskému (Bosloslovcí): jeho spisům se učil nazpaměť a jeho příklad pak nadále následoval; dochází rovněž k jeho duchovnímu zasnoubení s nevěstou Boží Moudrostí (ŽK); (podobně se později sv. František z Assisi duchovně zasnoubil s Chudobou). Po mimořádně úspěšných studiích v Soluni mu

¹ Názor badatelů na etnický původ našich světců se totiž různí. Tak pro původ řecký se vyslovili J. Dobrovský, A. F. Gilferding, P. A. Lavrovskij, F. Grivec, R. Večerka; Fr. Snopek považoval matku Marii za Slovanku; o slovanském původu obou rodičů mluvili M. P. Pogodin, J. D. Běljajev, J. Vašica, zprvu též K. Jireček, V. Jagić nepřímou vylučuje původ řecký, V. Pogorělov dokonce mluví u Konstantina a Metoděje o neznalosti řecké gramatiky; za řeckoslovanský etnologický typ bratry považovali A. S. Budilovič, J. K. Grot a M. Małecki (u toho dáno předpokladem bilingvismu obou apoštolů i postižením vzájemné blízkosti fonetického systému řečtiny na Soluňsku a fonetického systému tamní podoby – „nářečí“ – jazyka praslovanského).

umírá otec Lev a malý Konstantin-Cyryl zůstává bez opory. V té době narazil ve studiu na tak obtížná místa spisů Řehořových, že jim nemohl porozumět. Přestože nabízel nějakému cizímu učiteli gramatiky v Soluni za vyučování celé své dědictví po otci, byl pro nezáměr učitele odmítnut. Vrátil se prý domů a horoucně se modlil. Bůh ho vyslyšel: Císařský správce, kancléř (logothet) císařovny Theodory Theoktist se doslechl o jeho veliké bystrosti, moudrosti i píli a povolal ho, čtrnáctiletého, do Cařihradu vzdělávat se na vysoké dvorní škole a sám se stal jeho ochráncem a podporovatelem (u něho pak malý student i bydlil).

První křesťanský císař Konstantin přenesl sídlo Byzance (=východořímského císařství) do starého Byzantionu, po něm pak nazvaného Konstantinopolis, r. 330 ho prohlásil za sídelní město a zasvětil Panně Marii; řeckokatolíci památku tohoto zasvěcení slaví 11. května. Konstantinopol – u Slovanů od 9. století město císařské, Císařský Grad, Cařihrad – byl kdysi město Mariino, plné slavných mariánských svatyň a obrazů. Po rozpadu římského císařství na část západní a východní r. 395 se Cařihrad stává hlavním městem východního císařství římského, později jmenovaného císařstvím řeckým neboli byzantským. Cařihrad se stává postupně i střediskem církevním. Justinián I. (527–565) ozdobil město řadou velkolepých staveb, např. vystavil mj. chrám Svaté Moudrosti, Hagia Sofia, takže Cařihrad byl pokládán za div světa. S rostoucí světskou nádherou Cařihradu však docházelo k tomu, že východní církve upadala postupně ve státní otroctví: císařové zasahovali i do ryze náboženských otázek, leckdy i dosazovali a sesazovali biskupy a v 8. a na počátku 9. století s malými přestávkami pronásledovali uctívání svatých obrazů/ikon; stali se tzv. ikonoborci, ikonoklasty. Pronásledování úplně ustalo až po smrti císaře Theofila r. 842 a nástupu křesťansky zbožné císařovny Theodory. Ta také na církevním sněmu/synodě v Cařihradě r. 843 sesadila heretického ikonoborce patriarchu Jana a 11. března 843 následovalo slavnostní prohlášení pravé víry. Na památku vítězství nad tímto posledním východním bludařstvím se dosud ve východní církvi slaví první neděle postní jako „neděle pravoslavi“ (pravověrnosti). Ochránci církevní svobody i obecné církevní jednoty Východu a Západu byli řečtí mniši. V Cařihradě a okolí bylo mnoho klášterů (zvl. Studion) s výrazně mariánským ovzduším. Na přelomu 8. a 9. století byl vůdcem těchto mnichů sv. Theodor Studita (759–826), mj. i autor mnoha krásných mariánských slok liturgických (Theotokion). Tam byli vychováváni i sv. Cyril a Metoděj.

Cyryl vynikal ve všech světských i duchovních vědách, zejména ve filozofii a teologii; pro svou moudrost i čistý život se stal miláčkem svých

učitelů. Byl skromný; odmítal pozemské bohatství (odmítl Theoktistem nabízený sňatek s krásnou zámožnou ženou, Theoktistovou kmotřenkou, i císařovnou zajišťované skvělé postavení ve státní službě) – toužil po Bohu. Asi 847 dokončil studia a na návrh Theoktistův (aby byl zachován dvoru alespoň pro službu církevní a neodešel do kláštera) byl vysvěcen na kněze a ustanoven patriarchovým knihovníkem při chrámu Sváté Moudrosti. Protože však bystrý mladík viděl, kolik zkaženosti je ve vyšších kruzích a státní správě a jak proniká i do církve, spoutané zlatými okovy státního otroctví, uprchl záhy do jednoho z přímořských klášterů a po šest měsíců se tam skrýval. Když ho našli, přemluvili ho k návratu a nabídli mu profesuru filozofie na dvorní vysoké škole; vykonal velmi úspěšně povinnou vstupní veřejnou teologickou disputaci se zatvrzelým sesazeným patriarchou (ikonoborcem) Janem VII. řečeným Gramatikem. Toto Cyrillovo učitelské působení přineslo našemu světi trvalé čestné označení „Filozof“.

V té době mělo řecké císařství velikého nepřítele v mohamedánských Arabech-Saracénech. Ti už v 7. století opanovali asijské kraje řecké říše, zabrali křesťanská města Damašek, Antiochii a Jeruzalém a zmocnili se Sýrie, Arménie a Egypta, za vlády Theodory bojovali úspěšně na Sicílii, avšak pronikali i do Cařihradu a měli tam již na začátku 9. století svou mešitu. Jejich učenci a spisovatelé napadali křesťanskou víru a její pravdy, především učení o svaté Trojici, a vyzvali řeckou stranu

V Cařihradě, aby k nim vyslal k náboženskému rozmlouvání svého představitele. Tak se stalo, že r. 851 byl Cyril (tehdy čtyřiatřicetiletý!) vybrán císařovnou a jejími rádci a poslán k Arabům, aby v učených teologických disputacích s nimi obhajoval křesťanskou víru. Legenda neuvádí sice výslovně, kam odcestoval, ale z dané situace je téměř jisté, že odjel spolu s byzantským poselstvem do tehdejšího hlavního města arabské říše Bagdádu (dnes Irák), kde sídlil vládce a zavilý nepřítel křesťanů chalífa Mutavakil (847–861), a křesťanskou víru úspěšně obhájil. Po návratu z Bagdádu všechn majetek rozdál chudým a s jedním služebníkem se uchýlil do osamělého kraje. Nato odešel za bratrem Metodějem na maloasijský Olymp (jižně od města Brusy, turecky Keşiş-Dag „mnišská hora“, s krásným pohledem na Cařihrad i žádoucí samotou), kde žili svatí otcové, tj. mniši, tedy do střediska řeckého mnišstva. Metoděj totiž zatím odešel z místodržitelské funkce ve slovanském kraji (pro nevhodný způsob vlády byzantských Řeků nad poddanými Slovy, které svým násilím od křesťanství i od sebe samých spíše odrazovali), odešel na řečený Olymp a začal plnit mnišskou řeholi (ŽM).

Když se totiž v 7. století mohamedánští Arabové zmocnili Syrie, Palestiny a Egypta, uteklo před nimi křesťanské mnišstvo do okolí Cařihradu a na úbočí a úpatí asijského Olympu. Od úpatí Olympu k moři Marmarskému bylo asi sto větších klášterů a na úbočí Olympu pak plno osamocených příbytků a jeskyní pro poustevníky. Olymp představoval obdobné středisko mnichů, jaké vzniklo v následujících stoletích na evropské hoře Athos, kam utekli mniši před Turky.

V samotě úbočí olympského žili naši světci až asi do r. 860, kdy byli povoláni na misií k Chazarům.

Poznámka: Chazarové, též Kozarové, vymřelý národ černomořský, pův. turkitské (turko-tatarské) kočovné kmeny jižního Ruska, historicky známé od 2. stol. po Kr., od pol. 7. stol. do 11. stol. státní útvar Chazarská říše či Chazarský kaganát s těžištěm v dol. Povolží a vých. části sev. Kavkazu, se značně pohnutou historií. Nábožensky pohané, vyznavači judaismu, islámu, od mise cyrilometodějské v 9. stol. část také křesťané. Úpadek říše působili od druhé poloviny 9. stol. Vikingové – Varjagové, zejména r. 964–965 kníže Svjatoslav Igorevič vítězstvím ve Vjatičech; smrtelnou ránu pro slábnoucí říši Chazarů znamenalo, když ji opustili dosavadní spojenci, byzantští carové, spojili se s Rusy, 1016 zajali tehdejšího křesťanského chána Jiřího Tzulu a jeho říši si rozdělili. Takto chazarské obyvatelstvo postupně pozbylo svou etnickou identitu.

1.3. Okolo r. 860 přišli k řeckému císaři Michaelovi III. (838–867) chazarští poslové a listem svého vladaře (kagana či chákána) ho požádali o vyslání misionáře, který by seznámil Chazary se zásadami křesťanské víry a v náboženských polemikách s teritoriálně koexistujícími vyznavači vyznání judaistického a islámského principy křesťanství obhájl.

V listu stálo: „... *Od nepaměti věříme v jednoho Boha a ctíme ho, ale zachováváme mravy pohanské. Židé nám namlouvají, abychom přijali jejich víru, Saracéni s druhé strany nabízejí nám mír a dary, jestliže přijmeme jejich víru. Proto posíláme k vám, jako starí spojenci a přátelé, abyste nás poučili o vaší víře a poslali k nám muže, který by porazil Židy a Saracény. Potom přijmeme vaši víru ...*“

Císař zavolal Cyrila, sdělil mu přání Chazarů a řekl: „*Jdi, filosofe, a pouč je o svatě Trojici s její pomocí... Poněvadž půjdeš jako posel císařův, půjdeš s poctou a s pomocí císařovou!*“ Cyrila doprovázel bratr Metoděj, ale i oficiální čestný průvod císařský. Šlo tedy nejen o posláni náboženské, avšak také diplomatické a politické.

Poznámka: Slavista Bartoloměj (Jercej) Kopitar a jiní učenci se domnívají, že Fotius takto úmyslně odstranil svaté bratry z Cařihradu, oni pak že se též rádi vyhnuli Fotiovi (sr. Grivec, *o.c.*, 167, pozn. 12).

Cestou se svatí bratři zastavili východně od Oděsy v Chersonu. Tam se prý Cyril zakrátko naučil jazyku hebrejskému a samaritánskému, aby se mu lépe rozmlouvalo se židovskými agitátory mezi Chazary, jednak

také našel evangelium a žaltář v jazyce „roském“ (nejspíše gótském) a v krátké době se s ním seznámil natolik, že byl schopen texty číst. Zejména však bylo důležité, že se mu podařilo nalézt ostatky římského papeže sv. Klementa Římského, který okolo r. 101 u Chersonu zemřel smrtí mučednickou.

Sv. Cyril sice věděl, že někde u Chersonu je hrob sv. Klementa, místní obyvatelé jako pozdější přistěhovalci mu však na jeho dotazy nemohli povědět nic určitého. Hrob byl zasypán pod rozvalinami a zapomenut. Prostudoval tedy všechny dostupné údaje o starém chrámu, kde byly Klementovy ostatky, o jeho poloze i o rakvi s ostatky a naléhavou modlitbou prosil o Boží pomoc a osvětlení. Nato vyzval místního biskupa/metropolitu, kněžstvo i měšťany o pomoc při hledání; odejel v jejich doprovodu lodí na ostrov za městem a tam po dlouhém kopání a společných modlitbách ostatky našli. Část jich zůstala v Chersonu, druhou vzal Cyril do Cařihradu a později do Říma.

Chazarský vládce (chákán, slovo prastaré, asi původu tatarského, tur. kagan, původně titul vrchního náčelníka celého národa tureckého) přijal Cyrila a jeho doprovod vlídně. A Cyril nezklamal jeho očekávání: v disputacích porazil Židy i Saracény a přiměl na 200 Chazarů k přijetí svátosti křtu. Cyrilovo vynikající umění disputací s podobnostvými slavilo úspěchy: přátelské vztahy s křesťanským císařstvím řeckým byly obnoveny a upevněny. Chazarský vladař vřele poděkoval řeckému císaři za vyslání Cyrila a jednoznačně se přihlásil ke křesťanské víře. Cyrilovi nabízel dary, ale ten vše odmítl a poprosil jen o propuštění křesťanských zajatců. Shromáždili tedy asi 200 zajatců a vydali mu je. Ten se s nimi navrátil do Chersonu. Cestou přes poušť na prosbu žíznivého Cyrila došlo k zázračné Boží proměně vytékající vody slané a hořké ve sladkou. Tak skončilo úspěšné náboženské i státnické poslání svatých bratří k Chazarům.

2. Zatím docházelo na císařském dvoře v Cařihradě k stále ostřejším vnitřním bojům politickým i náboženským, tj. ve státě i ve vedení církve. Řekli jsme již, že od r. 842 vládla místo smrti otcovou nového, nezletilého císaře Michala III. jeho zbožná matka císařovna Theodora, majíc po boku svého bratra Bardase, strýce Manuela a kancléře Theoktista (Cyrilova ochránce). Ctíživý a bezohledný Bardas Theoktistovi záviděl, že mu císařovna ve všem důvěřuje. Zneužil vlastního vlivu na mladého císaře, jehož vedl k nevázanosti, rozmařilosti a alkoholismu, takže v historii dostal pak přídomek „Opilec“, a spojil se s ním proti Theoktistovi: uvrhli ho do žaláře a okolo r. 855 jej utratili. Samu císařovnu matku donutili 856 k abdikaci – a osmnáctiletý Michal III. se ujal formálně vlády sám, ve skutečnosti však nadále vládl Bardas

– a o rok později donutili císařovnu ke vstupu do kláštera spolu s jejími třemi dcerami. Neméně bouřlivý vývoj probíhal i na poli církevním. Zbožný cařihradský patriarcha Ignatius trpěl veřejným zesměšňováním církevních obřadů i sebe samého ze strany mladého císaře Michala, nemohl však unést veřejně pohoršlivý život císařova strýce Bardase, který zavrhl svou manželku a žil s vdovou po svém synovi, a odmítl mu podat svaté přijímání při veřejném sv. přijímání členů císařského dvora na svátek svatých Tří králů. Bardas obvinil patriarchu Ignatia ze spiknutí proti Michalovi a vyhnal ho z Cařihradu. Protože se Ignatius nežekl patriaršího stolce, Bardas ustanovil patriarchou učeného muže světského stavu (a někdejšího učitele našeho světce Cyrila) Fotia. Ten v šesti dnech přijal všechna církevní svěcení a o Vánocích 858 byl vysvěcen na biskupa a ustanoven patriarchou. Proti vůli církevního sněmu biskupů držících s Ignatiem svolal Fotius svůj církevní sněm (859, 861) a vládním nátlakem dosáhl sesazení Ignatia a spolu s Bardasem krutě pronásledoval biskupy a mnichy Ignatiiovi oddané, Fotius dokonce rozehnal i poustevníky olympské a pobořil jejich osamělá obydlí. Papež Mikuláš I. na církevním sněmu v Římě 863 potvrdil sice Ignatia jako pravého patriarchu cařihradského a vyzval Fotia, aby pod trestem vyloučení z církve odstoupil, ale marně. Fotius držel stolec až do r. 867, kdy byl zavražděn císař Michael a jeho nástupce císař Basil Fotia sesadil.

Císař Michael III. se příliš nestaral o vládu, většinu času trávil v cirkuše, kde sám zhusta vystupoval jako vozataj, a při divokých pitkách a rozpustilých kouscích stejně zhýralých lidí. Jeden z jeho milců, Basilios, původně podkoní, domohl se jeho přízně tou měrou, že s jeho souhlasem zavraždil r. 866 nepohodlného již tehdy císaři Bardase a sám byl na jeho místě jmenován caesarem a spoluvládce. Když se ho chtěl Michael vlivem Theodořiným zbavit, byl jím sám r. 867 zabit.

Po Ignatiově smrti se nicméně opět dostal na patriarší stolec Fotius (877–886). Svátí bratři odsuzovali císařovo i Fotiovo dlouholeté bezpráví proti Ignatiiovi, avšak pro svou mírumilovnost se vyhýbali bojům; věřili, že se věc pozvolna urovná sama. V případě sv. Cyrila by tento přístup byl pochopitelný navíc i proto, že šlo o jeho bývalého učitele, u něhož byl pro své nadání velmi oblíben a jemuž musel složit vyžádaný písemný slib oddanosti a věrnosti. A přece římský knihovník Anastasius na základě svého šetření v Cařihradě r. 869 sděluje, že ještě za patriarchy Ignatia vystoupil Cyril rozhodně proti svému učiteli Fotiovi a veřejně ho pokáral za jeho činy proti patriarchovi Ignatiiovi, třebaže sám (= Cyril) byl pro Fotia „fortissimus amicus“.

Poznámka: Podle Anastasiovy Předmluvy Fotius šířil blud, že člověk má dvě duše, lidskou (rozumovou) a zvířecí. Když mu to Cyril veřejně vytkl, bránil se tím, že chtěl svým učením přivést do rozpaků patriarchu Ignatia. „*Ó zaslepená a škodolibá moudrosti tohoto světa! Jako tělesné oči nevidí do dálky, ať si jsou sebevětší a otevřenější, jakmile jsou zastřeny dýmem a prachem; tak i veliké a otevřené oči tvoji moudrosti nevidí pravé cesty, poněvadž jsou zaslepeny dýmem ctižádosti a závisti: poněvadž jsi zaslepen vášní proti patriarchovi (Ignatiovi), proto jsi neviděl, kolik lidí zraníš svým učením.*“ (Sr. Grivec, o. c., 38.)

Na císařském a patriarším dvoře znali veliké administrativní schopnosti Metodějovy i jeho charakter, a proto mu po odstranění řady biskupů-přivrženců Ignatiových nabídli místo arcibiskupa. Odmítl. Z donucení vzal pak místo opata ve velkém klášteře Polychron na jižním břehu Marmarského moře. Cyril žil nadále v Cařihradu, ale osamoceně na modlitbách při kostele Svatých Apoštolů (pozdější mešitě sultána Mohameda).

3. Svatí bratři se však dlouho ze samoty netěšili. Jejich náboženská horlivost, mimořádné misionářské schopnosti i znalost řady cizích jazyků (mj. i důvěrná znalost místního jazyka slovanského) byly známy daleko za hranicemi řecké říše. Římská legenda vypravuje, že když se velkomoravský kníže Rostislav dozvěděl o úspěchu našich světců u Chazarů, vyslal posly k řeckému císaři Michaelovi. Řekl, že Morava už sice přišla do styku s křesťanstvím, uváděje misionáře z Německa, Itálie a Řecka, žádný z nich však prý neznal natolik slovanský jazyk, aby mohl prostému lidu v domácí řeči vysvětlovat pravdy svaté víry a Písmo svaté. Křesťanství zůstávalo omezeno na velmi úzký okruh lidí vládnoucí vrstvy. „*Pošli nám takového biskupa a učitele, který by nás naučil veškeré pravdě, aby se mohlo křesťanství ještě více rozšířit mezi námi a mezi sousedními národy*“ (srov. *ŽK, ŽM*). Rostislava k tomuto kroku vedly jak důvody náboženské, tak i církevněsprávní spolu s možnými nežádoucími důsledky politickosprávními, zvl. pronikáním vládychtivých cizinců, zejména ze sousední říše Francké, území to dnešního Bavorska a západního Rakouska, v té době v dobrých vztazích s říší Bulharskou (spojenectví s Byzancí mohlo tak pro Rostislava znamenat cennou podporu politickou proti tehdy nepřátelským Bulharům). Císař si po konzultaci se svými rádci zavolal Cyrila a jako „*jediného schopného pro toto poslání*“ (sr. stsl. legendy) ho vyslal na Moravu, s tím, že si vezme s sebou bratra Metoděje: „*Jste oba Soluňané a všichni Soluňané mluví čistě slovansky*“ (l. c.).

Třebaže Rostislav žádal o biskupa, sv. Cyril odcházel na Moravu jako prostý kněz a sv. Metoděj jako jáhen (ač mu, jak jsme si připomněli dříve, nabízel v Cařihradě hodnost arcibiskupskou). Svatí bratři jednak nechtěli přijímat církevních hodností od patriarcha Fotia a jeho biskupů,

jednak považovali za apoštolsky vhodnější, přijdou-li na Moravu jako prostí misionáři, dokud nebude rozhodnuta otázka církevních pravomocí.

4. *ŽM* naznačuje, že sv. Metoděj myslil na misijní dílo mezi Slovaný už jako kníže slovanského území. Když pak prodléval spolu s Cyrilem v klášteře olympském, tu oba ještě hlouběji pochopili šíři obecné Kristovy lásky, podle níž jsou všechny národy pozvány ke Kristově nebeské hostině a v duchu apoštola Pavla a prvých křesťanských století byli přesvědčeni o tom, že všechny národy, a tedy i Slované mají stejné právo slyšet křesťanskou blahověst (blahá zvěst, dobré poselství, evangelium) ve vlastním jazyce. Obě stsl. legendy se zmiňují o tom, že Cyril vynášel a sestavil slovanská písmena teprve po příchodu moravského poselstva. Bylo to prý po vroucí modlitbě, v níž spolu se svými mladými slovanskými pomocníky prosil o Boží osvětlení. Toho se mu dostalo a ihned začal jimi psát staroslověnsky slova evangelia „*Iskoni bě Slovo i Slovo bě u Boga i Bogъ bě Slovo...*“ (Na počátku bylo Slovo a to Slovo bylo u Boha a to Slovo byl Bůh ...)“ (*Jan 1.1.*) Tak začínal kdysi stsl. překlad řeckého evangeliáře (aparakos-evangelia), knihy úryvků z evangelií, které byly uspořádány podle církevního kalendáře k předčítání o sobotních a nedělních mších, vykonaný sv. Cyrilem snad ještě v Makedonii (Grivec 48) a doplněný na úplné čtvero-evangelium (tetra-evangelium), tj. úplný evangelní text, teprve za pobytu svatých bratrů na Velké Moravě (Večerka, 14).²

² Protože Cyrilův překlad z řečtiny do starého makedonského nářečí slovanského je velice pečlivě a přesně sestaven, Grivec (*o. c.*), skepticky soudí, že nebylo možno tak dokonalé dílo nějak narychlo vykonat, a že je tedy Cyril musil alespoň zčásti vykonat už před příchodem moravského poselstva, kdy se pak jen mohl přesvědčit o tom, že nářečí moravské je natolik blízké makedonskému, že jeho makedonský překlad se bude hodit jako dobře srozumitelný i pro Moravany. Tato Grivcová badatelská obezřetnost je nasnadě, vždyť je známo, že svatí bratři při svém pobytu na Olympu o svém (možném i žádoucím) budoucím misijním působení mezi Slovaný vážně uvažovali. Naproti tomu ale nikterak není nezbytné se domnívat, že Cyril něco z Pisma svatého do místní slovanštiny přeložil (=napsal) již v Soluni: nejen proto, že byl sám již z domova zjevně plně bilingvní, řecko-slovanský, a že byl nadto jednak vynikajícím jazykovědcem, jednak nepochybně i geniálním jazykovým praktikem, „špráchmajstrem“, jak dokázal mj. v Chersonu, byl schopen tento evangelní překlad vykonat velmi rychle až po příchodu na Moravu. Nelze zapomenat, že se zde nějak projevil i velice pravděpodobně existující kolektivní slovansko-řecký bilingvismus jistě značné části soluňských Slovanů, kteří zřejmě svým koexistujícím jinojazyčným mluvčím domácího řeckého etnika rozuměli a byli schopní, alespoň v jisté části své populace, přejímat od nich mluveným jazykem sdělované duchovní hodnoty křesťanství, bránila tomu však silná vzájemná animosita, ba nepřátelství obojího etnika. Co mohl sv. Cyril, jak se zdá, předem činit a pravděpodobně také činil, to bylo jednak promýšlení problematiky úpravy

4.1. Písmo, které sv. Cyril sestavil pro své slovanské krajany z okolí Soluně, mluvící starobulharským nářečím makedonským, se vědecky označuje jako hlaholské (*hlaholice*), vlastně písmo mluvené (stsl. *glagolati* „mluviti“), slovanskému mluvení (tj. mluveným zvukům, fonetice slovanského jazyka) odpovídající. Touto novou abecedou mělo být též zdůrazněno, že Slované jsou národ samostatný, nezávislý na Řecích a Latinících. Je to podivuhodné dílo, které v své hlaholské grafice přesně podává všechny fonetické osobitosti slovanštiny s jejími palatálami, nosovkami (nazálami) a oběma polokrátkými vokály, jery, neschopnými tvořit jádro slabiky. Při jejím sestavování byl Cyril ovlivněn jednak řečtinou, jednak slovanštinou. Znal dobře hláskový (fonologický) systém řecký a jemu odpovídající systém řeckého písma, k hláskové soustavě slovanské však musel odpovídající systém písma teprve vytvořit. Do jakých jemností byl tento systém slovanského písma propracován, dosvědčují mj. složité zásady, jimiž se Cyril řídil při užívání trojího hlaholského písmene *i*, zřetelně ještě rozlišovaného v Kyjevských listech, jedině to velkomoravské památce psané touto nejstarší, cyrilskou hlaholicí. Tato hlaholice, vzbuzující právem obdiv moderních lingvistů-fonetiků, představující velmi starobylé písmo jednolinkové, zavěšené, vytvořil z prvků řecké kurzívy a některých písem orientálních, zvláště hebrejsko-samaritánských a koptských.

Konstantin-Cyryl vytvořil touto hlaholskou abecedou novou soustavu číselnou, nezávislou na řecké. Ponechal jen základní osnovu řecké číselné soustavy : 1–10–100 (a–i–r), ostatní písmena nabyla číselnou platností podle pořadí v abecedě. (Cyrilská číselná soustava se naproti tomu úplně přizpůsobila řecké.)

V době velkomoravské bylo veškeré písemnictví slovanské, pěstěné slovanskými apoštoly a jejich učedníky, psáno výlučně touto hlaholicí. Teprve po vypuzení slovanských kněží z Moravy 886, kdy většina z nich našla nové útočiště v říši Bulharské, vzniklo tam nové písmo slovanské, tzv. *cyrilice*.

Cyrilice byla v zásadě písmo řecké, doplněné pro hlásky ryze slovanské znaky utvořenými většinou zjednodušením a potřebnou úpravou

---

(standardizace) mluveného jihoslovanského jazyka Soluně a jejího okolí se zřením k plnění nové, tj. liturgické funkce tohoto jazyka, a to v oblasti jazykové struktury, zejména pak v oblasti syntaxe a v lexiku (zde zvláště doplňování slovní zásoby o nové potřebné výrazy), jednak však snad také v oblasti slovanské abecedy. Křesťan by zde neměl zapomínat navíc ani na skutečnost, že náš sv. Cyril zde byl zjevným uskutečňovatelem Božího záměru a k jeho plnění byl také, lidsky řečeno, potřebně pracovně vybaven.

písmen hlaholských. V tomto sousedství Byzance, kde si Slované už zvykli užívat řeckého písma k příležitostným záznamům, zvláště když se stal knížetem pozdější car Symeon (893–927), byla 893 nebo 894 oficiálně zavedena cyrilice. Tuto změnu slovanské abecedy hlaholské v cyrilici připravil a sám i s příslušníky své literární školy v liturgických i světských knihách pak důsledně užíval jeden z moravských žáků Metodějových, biskup v knížecím sídle v sv. Bulharsku v Prěslavi, Konstantin Bulharský. Protože na první pohled nebylo možno takovou slovanskou knihu od řecké ani rozeznat, což bylo pýchou autorů těchto knih, došlo k rychlému rozšíření cyrilice po všech krajích jižních a východních Slovanů, užívajících byzantské liturgie slovanské. Cyrilice se stala také základem běžného civilního písma u Bulharů, Makedonců, Srbů, Rusů, Ukrajinců a Bělorusů a do poloviny 19. stol. i u románských Rumunů. (Patrně) Konstantin Bulharský složil desítislabičným nerýmovaným veršem byzantským (v něm zejména učedníci našich svatých apoštolů skládali své slohové hříčky) mnemotechnickou pomůcku žákům pro pamatování nové abecedy, azbuky; každý verš počíná příslušným písmenem):

Azъ slovom sim moljā sę Bogu:
 Bože vseję tvari zižditelju (= tvůrce!),
 Vidimyję i nevidimyję,
 Gospoda ducha (po)slī živęštāgo,
 Da vъdъchnet v srdce moje slovo,
 Ježe bādet na uspěch vъšem
 Živāštiim v zapovědech tvoich,
 Zělo bo sāt uspěšni kъ žizni.
 Zakonъ tvoj svęť sťzām mojim:
 I že ištet evangelska slova
 I prosit dary tvoje prinęti
 I letit bo dnes slovensko pleme
 K krštenju bo obratišę sę vsi ...“
 atd.³

Část bývalých spolupracovníků Metodějových s Klimentem Ochridským, pozdějším biskupem velickým, a s Naumem v čele zůstala věrna hlaholici, a byť i vyhoštěna až na okraj Bulharské říše, k hranicím Albánie, vytvořila v okolí Ochridu vynikající středisko literární, kde i po smrti obou zakladatelů se víc než po sto let užívalo starobylého písma hlaholského (tam vznikly kodexy jako *evangeliář Assemanův*, *Sinajský žaltář*,

³ Flajšhans, V.: *Náš jazyk mateřský*. Praha 1924, s. 120.

euchologium Sinajské), a vedle písma navíc i některých archaických zvláštností cyrilometodějského jazyka (proti počítavacím tendencím literární skupiny přeslavské, která usilovala o revizi textu těchto nejstarších památek podle řeckého originálu a snažila se o doslovnost, nejednou i na úkor smyslu).

V Ochridu za cara Symeona vznikla také obrana slovanského písma (= hlaholice) mnicha Chrabra „*O pismenech*“ jako jeden z nejzajímavějších spisků starého slovanského písemnictví (autorem byl asi druh Klimentův mnich Naum).

4.2. Kromě Písma svatého přeložil Cyril do slovanského jazyka také bohoslužebné knihy a spolu s bratrem Metodějem ustavil slovanskou bohoslužbu. Není pochyby o tom, že založení stsl. písemnictví a slovanské bohoslužby mělo ohromný význam pro víru i osvětu, mělo rozhodující vliv na slovanské, a vůbec evropské dějiny a změnilo tvářnost východní Evropy. Slované tím byli vřazeni v duchu křesťanské všeobecnosti mezi vzdělané a papežovým povznesením slovanského jazyka na oltář (Hadrián II., Santa Maria Maggiore) i svobodné křesťanské národy, jak to též zdůrazňoval list řeckého císaře Michaela III. knížeti Rostislavovi, kterým nadál sv. Cyrila: „... *Proto jsme ti poslali tohoto zbožného a pravověrného muže, v knihách velmi vzdělaného a mudrce (filozofa), kterému Bůh zjevil písmo vaší řeči*“ (Grivec, *o. c.*, 50).

5. V první polovině r. 863 přišli sv. Cyril a Metoděj, provázeni moravským poselstvem, na Moravu. Nesli s sebou ostatky sv. Klementa a slovanský překlad nedělních evangelních čtení (evangeliář). Třebaže Moravané ani netušili nesmírný dosah příchodu našich věrozvěstů Konstantina-Cyrila a Metoděje, nemohla jim zůstat utajena teologická i světská učenost Cyrilova ani státnická a právnícká moudrost Metodějova. Stsl. legenda cyrilská vypravuje, že Rostislav vybral nadané a hodné mladíky své země a odevzdal je svatým bratřím, aby je učili jako své žáky číst svaté knihy a rozumět jim. Cyril a Metoděj založili školu pro výchovu kněží-misionářů, jakýsi seminář, a ihned začali vychovávat domácí kněžský dorost. Chodili též po moravských vesnicích a městech a hlásali Boží evangelium. Tehdy na Moravě již hlásali slovo Boží kněží němečtí, ovšem jen velmi povrchně (sr. např. Grivec, *o. c.*, 56), a Morava spadala pod biskupy německé. Výsledky této předcyrilometodějské činnosti vůbec byly asi opravdu jen velmi slabé, sociálně (vzdělanostně) omezené, neboť přicházející misionáři si jazykově s místními lidmi nerozuměli. Svatý Cyril začal dokonce užívat staroslověnštinu (jęзык словѣнскъ) při sloužení mše svaté. To byla tehdy veliká novota. Němečtí kněží se proti tomu postavili. Svatí bratři věděli, že Morava patří k západnímu

křesťanstvu, a že je zde třeba řídit se v otázkách obřadu zásadami římskými. Také jejich žáci prospívali rychle v teologických vědomostech a bylo je pomalu třeba vysvětit na kněze.

Na Moravě Cyril a Metoděj pobýli na 40 měsíců. *ŽM* uvádí tři roky, leg. Italská čtyři a půl (zřejmě i s dobou, po kterou se zdrželi u Kocela v Panonii a v Benátkách); v *ŽM* může být, jak soudí Vašica (*o. c.*, 225), chyba vzniklá při přepisování pův. hlaholského textu cyrilicí – číselná hodnota g v hlaholštině je 4, v cyrilici 3.

Rozloučili se tedy s Rostislavem a na přelomu r. 866/67 se vydali na cestu do Říma upravit moravské církevní poměry.

Počátkem r. 867 se na přání Pribinova syna knížete Kocela asi půl roku evangelizačně zdrželi v jeho Panonii u Slovinců. Ten jim přivedl na padesát žáků, aby je vyškolili v zásadách Kristova učení. Nato Rostislav i Kocel našim věrozvěstům nabízeli za dar pravé křesťanské víry hláсанé rodným jazykem veliké dary, ti si však vyprosili jen 900 otroků a propustili je na svobodu. Tak slovem i skutkem učili, že křesťanství je vírou obětavosti, lásky a svobody. V polovině roku 867 odcestovali odtud starou římskou cestou, tj. přes slovinské lokality Ptuj, Celje a Lublaň, friulskou/udinskou Akvilej, Benátky do Říma. Cestou se svatí bratři zastavili na nějaký čas v Benátkách. Tam sv. Cyril vedl s místním kněžstvem obsáhlé (a vítězné) učené polemiky o oprávněnosti slovanské bohoslužby.

V Benátkách bylo mnoho Řeků. Benátčané měli živé obchodní styky s císařstvím řeckým a přáli řeckým snahám. Benátky tehdy patřily pod patriarchát akvilejský a patriarcha měl tenkrát pravomoc nad územím po Drávu a ještě dále k severu posílal své misionáře. Naši svatí měli tedy vážné důvody setkat se s patriarchou a získat ho na svou stranu. Akvilejské a benátské kněžstvo nemělo však, přes svoje svazky s Řeky, porozumění pro slovanskou bohoslužbu ani pro cyrilometodějské misijní záměry. Došlo tedy, jak uvádí Cyrilova legenda, k ostrým sporům mezi ním a domácími.

V Benátkách bratry zastihl zvací list papeže sv. Mikuláše I. Ten byl jejich snahám nakloněn: bojoval za svrchovanost i jednotu církve a za její nezávislost na byzantské i německé (francké) úzkoprsé státní moci. Několik týdnů před příchodem našich věrozvěstů do Říma (3. 11. 867) však papež Mikuláš I. zemřel, a přijal je tedy jeho nástupce papež Hadrián II. Zaradoval se, že přinášejí ostatky sv. Klementa, které se, jak víme, po horlivém hledání podařilo nalézt sv. Cyrilovi.

Ve starém spodním kostele sv. Klementa v Římě je ze století jedenáctého dosud zachován obraz onoho slavného průvodu, v němž jdou naši světci vedle papeže, jáhnové nesou ostatky, jiní jáhnové mávají kaditelníci a vzadu jde veliké množství lidu.

Stsl. životopis Cyrilův i římská legenda vypravují o zázracích, které se v Římě udály při uctívání ostatků sv. Klementa. Radost Římanů byla ohromná: páni dávali svobodu otrokům, kteří vzývali o pomoc Krista a sv. Klementa. (V tomto směru působil na Římany i sv. Cyril, který byl vždy nadšen pro osvobození otroků.) Římané se dívali s posvátnou úctou na svaté bratry i proto, že přinesli drahocenné ostatky sv. Klementa, a tím uznali Řím za centrum obecné (katolické) církve. Papež Hadrián II. potvrdil správnost jejich učení i jejich misijní metodu, tj. jejich osobitý způsob šíření křesťanství, a v zásadě schválil zavedení jejich slovanské bohoslužby, neboť měli pro své jednání dobré důvody, i když ovšem konečné církevněprávní rozřešení této otázky bylo úzce spjato se samou církevní ústavou moravsko-panonskou; počátkem roku 868 potvrdil slovanský překlad bohoslužebných knih, posvětil je a položil na oltář Panny Marie „U jesliček“ (P. Marie Sněžné, Sta Maria Maggiore) a při této příležitosti vysvětil jáhna Metoděje na kněze. Na papežovo přání pak vysvětil biskup Formosus, který se vrátil z misijní činnosti v Bulharsku, a vellerijský biskup Gauderich, velký ctitel sv. Klementa, žáky našich věrozvěstů na kněze (leg. Metodějova uvádí vysvěcení tři žáků na kněze a dvou na lektory). Fr. Pastrnek tvrdí,⁴ že spolu s Metodějem byli zjevně vysvěceni i jejich učedníci Gorazd, Kliment, Naum, Angelar a Sava (viz i Vašica 1966, 119).

V té době sv. Cyril, který byl chatrného zdraví a už před odchodem na Moravu podle vlastních slov „unaven a nemocen“, vážně onemocněl. Stsl. legenda mluví o jeho vidění Boha a následném rozhodnutí vstoupit neodkladně do kláštera. Druhého dne se tak stalo. Dostal mnišské jméno Cyril (podle řeckého řeholního zvyku počíná v řečtině řeholní jméno stejným písmenem jako jméno křesťní: Konstantin). Po padesáti dnech Cyril umírá. Ještě na smrtelném loži povzbuzuje své skleslé žáky i svého bratra Metoděje a vyzývá je k pokračování v misijní činnosti.

Když se Metoděj svěčil bratrovi, že nebude moci sám pokračovat v tak těžkém misijním díle a že se vrátí zpět do samoty na Olymp, umírající Cyril ho prosil a zapřísahal: „*Hled', bratře drahý, my dva jsme byli soupřeží, jednu brázdu jsme táhli, a já nyní na liše padám, když jsem dokončil dny života svého; ty však mocně miluješ horu Olymp; prosím tě proto, nikdy neopouštěj pro mnišskou horu svého misijního pole, abys tím spíše mohl být spasen.*“ Stsl. orig.: „se, brate, vě suprugā bēachově, edinū brazdu težāšta – i azь na lēsě padaju, svoj dьнь skončavъ a ty

---

⁴ Pastrnek, F.: *Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda*. Praha 1902, s. 86,

ljubiši goru (= klášter na hoře Olympu) velmi. To nemozi (= nerač) gory radi (= kvůli hoře, klášteru) ostaviti učenija svojego ...“⁵

Svatý Cyril zemřel 14. února r. 869 v 42 letech. Podle římské i stsl. legendy Cyrilovy nebyl jeho pohřeb smutečným průvodem, nýbrž vítězným doprovodem světce. Pochovali ho jako světce a jako svatého ho začali uctívat hned po smrti; na prosbu Metodějovu byl uložen v chrámu sv. Klementa, blízko Klementových ostatků, které objevil a po léta uctivě opatroval. Když se na tom místě začaly dít četné zázraky, Římané se ještě více nadchli pro Cyrilovu svatost a úctu (viz i encykliku papeže Lva XIII. z r. 1880.)

5.1. K základním osobnostním rysům sv. Cyrila možno uvést, že byl moudrý, avšak i vytrvalý a rozhodný, byl skvělý diskutér a polemik, u něhož neplatil argument síly, nýbrž vždy jen síla argumentu: záhy se odpoutal od jednostranného vzoru svého mládí sv. Řehoře Naziánského pro jeho měkkou bázlivost před světem, viz Cyrilovy srážky s Němci a Benátčany, které označoval jako trojjazyčníky a piláníky pro jejich uznávání jen hebrejštiny, řečtiny a latiny jako jediných bohoslužebných jazyků a odmítal jejich nařčení, že slovanská bohoslužba je herezí. Jeho přednášení vynikalo názorností, užíváním podobenství, jako tomu bylo v prvních dobách křesťanských. K jeho povahovým rysům náležela i pravá křesťanská skromnost a pokora; je např. známo, že o svých zásluhách na objevení ostatků sv. Klementa mlčel a k mlčení zavázal i bratra Metoděje: teprve po Cyrilově smrti se dozvěděli v Římě celou pravdu o tomto Cyrilově díle, až učený papežský knihovník Anastasius posbíral a zveřejnil všechny údaje. Sv Cyril miloval už od mládí modlitbu, rozmluvu s Bohem. Poslední dny svého života chtěl věnovat Bohu a modlitbě, v podobě modlitby vyjádřil i svůj odkaz svého velikého církevního díla.

5.2. Římsko-slovanská bohoslužba se udržela mezi Charváty v charvátském přímoří (Senji), na sousedních ostrovech a v Dalmácii (bohoslužebné knihy psány hlaholicí), řecko-slovanská pak mezi Rusy, Rusíny, Bulhary, Makedonci, Srby a mezi Charváty východního obřadu v diecézi křiževacké (bohoslužebné knihy psány cyrilicí).

6. Je známo, že svatý Cyril vedl celé misijní učitelské dílo jak u Charazů, tak i na Moravě a v Panonii. Svatý Metoděj „pokorně sloužil svému mladšímu bratrovi“ a Metodějova stsl. legenda podřizuje Metoděje úplně Cyrilovi. Třebáže také Metoděj byl muž vzdělaný a jako bývalý vysoký státní úředník byl schopen řídit světské i církevní záležitosti, přece

⁵ Srov. Flajšhans, V.: *Náš jazyk mateřský*, s. 113.

se se svým teologickým (bohoslovným) vzděláním a schopností řešit náboženské otázky nemohl měřit s Cyrilem, učencem světové úrovně, vynikajícím teologem a hned po skonu uznávaným křesťanským světcem. (Vzpomeňme na jeho pohřeb v křesťansky „západním“ Římě.) Smrtí Cyrilovou padl tedy mocný pilíř slovanského misijního díla. Tam, kde si oba bratři, vynikající křesťanští učitelé-misionáři, navzájem pomáhali radou i skutkem, zůstal v době, kdy bylo nutno dokončit úpravu církevních poměrů, svatý Metoděj ve svých asi 55 letech osamocen. I když měl kolem sebe své (a Cyrilovy) slovanské žáky, přece jen pozdější dějiny jeho života a díla dosvědčují, že všechna hlavní činnost spočívala na jeho bedrech. Úprava moravských a panonských církevních poměrů nutně vyžadovala, aby Metoděj vešel ve styk s Rostislavem a Kocelem jako s vladaři, od nichž měl dostat směrnice pro svá jednání s papežem i záruku, že budou podporovat jím budované samostatné církevní zřízení. Stsl. legenda Metodějova nám dokládá, že kníže Kocel vypravil do Říma posla s prosbou, aby mu poslali „blaženého učitele“. Odpověď Svatého otce byla jednoznačná: „*Nejen Tobě, nýbrž všem slovanským* (= slovanským; viz i *Hrad, legProk*) *krajinám posílám ho* (= sv. Metoděje, AVk) *jako učitele od Boha a od apoštola Petra, prvního nástupce a klíčníka království nebeského*.“ Metoděj byl zplnomocněným apoštolským misionářem pro všechny Slované, apoštolským legátem s důležitou pravomocí pro šíření víry a pro uspořádání poměrů v slovanských misijních zemích. K úspěšnému vykonávání své pravomoci potřeboval ještě biskupské posvěcení. Zde bylo třeba, aby se papež a Metoděj podrobněji domluvili s Kocelem. Proto snad už v polovině r. 869 odešel Metoděj do Panonie. Měl s sebou papežský list, jímž se schvalovala a zaváděla slovanská bohoslužba. Na základě stsl. legendy i z důvodů církevněprávních se můžeme domnívat, že měl dojednat zřízení nové, samostatné diecéze panonské. Kocel přijal Metoděje s úctou. Schválil návrh papeže, aby byla obnovena arcidiecéze srémská (zanikla r. 581, když Hunové a později Avari zničili Srém, důležité římské město a na nějaký čas i sídlo římských císařů). Záležitost byla v Panonii v krátkém čase dohodnuta. Metoděj se vrátil do Říma s Kocelovou odpovědí, Kocelem obdán doprovodem dvaceti panonských mužů, způsobilých ke stavu kněžskému. Na podzim 869 byl Metoděj v Římě vysvěcen na biskupa a ustanoven arcibiskupem panonským s velikou pravomocí k šíření křesťanství mezi Slované a k úpravě slovanských církevních poměrů.

K obnovenému arcibiskupství srémskému náležela i Morava. Teprve nyní nabyl plné platnosti dříve zmíněný papežský list, který dovoloval a ustanovoval slovanskou bohoslužbu.

Zachoval se jen ve volném stsl. překladu v legendě Metodějově: „*Hadrián, papež a služebník Boží, Rostislavovi, Svatoplukovi a Kocelovi.*

Sláva Bohu na výsostech a na zemi pokoj, v lidech dobrá vůle! Poněvadž jsme o vás slyšeli duchovní věci, nyní pak žízňme touhou a modlitbami po vašem spasení, kdy vzbudil Pán srdce vaše, aby ho hledala, a ukázal vám, že se sluší, netoliko věrou, ale i dobrými skutky mu sloužiti. Neboť víra beze skutků je mrtva, a klamou se ti, kteří myslí, že znají Boha, ale skutky svými se od něho odvracejí. Neprosiliť jste jen u tohoto svatého stolce, nýbrž i u císaře Michala za učitele. I poslal vám blaženého filozofa Konstantina (Cyrila) s bratrem (Metodějem) dříve, nežli jsme mohli my to učiniti. Oni pak, jakmile zvěděli, že vaše země patří k apoštolskému stolci, nic nečinili proti církevním pravidlům, nýbrž přišli k nám a přinesli ostatky svatého Klementa. A my trojí radostí naplnění rozhodli jsme se po dobré úvaze poslati Metoděje do vašich krajin; posvětili jsme jej i žáky jeho, syna našeho, muže vzdělaného a pravověrného, aby vás, jak jste žádali, učil a na váš jazyk přeložil knihy pro celý církevní řád i se mší svatou a křtem. Jako začal Konstantin s Boží milostí a na přímlovu svatého Klementa, tak i, kdyby kdo jiný mohl důstojně a pravověrně poučovati, budiž to svato a požehnáno od Boha, i od nás, i od veškeré katolické a apoštolské církve, abyste se snadno naučili přikázáním Božím. Pouze ten obyčej zachovejte, aby se při mši apoštolské čtení a evangelium nejprve četlo latinsky a potom slovensky, by se splnilo slovo Písma: Chvaltež Pána, všichni národové (žalm 116), a na jiném místě: Všichni ať v různých řečích zvěstují veliké skutky Boží, jak jim dal Duch svatý vylouovati. (Skutk. apoštol. 2, 11 a 4.) A kdyby se někdo z učitelů u vás shromážděných a z těch, kteří uši lechtají a od pravdy odvracejí v blud (2. Tim. 4–5), osmělil vás sváděti, hanobě knihy vašeho jazyka, budiž odloučen od sv. přijímání i od církve, dokud se nepolepší. Neboť to jsou vlci a ne ovce; po ovoci jejich je můžete poznati a jim se vyhýbati. Vy pak, milovaní synové, slyšte poučení Boží a neopomíjejte ustanovení církevních, abyste byli pravými ctiteli Boha, našeho nebeského otce, se všemi svatými. Amen.“

Tímto papežským listem se slovanská liturgie omezuje jen potud, že se má při mši svaté také (nejdříve) číst čtení a evangelium v řeči latinské. Zároveň se však nová liturgie výslovně potvrzuje: přísný trest vyobcování postihne ty, kteří by hanobením slovanských svatých knih dělali rozbroj na církevním území Metodějově.

6.1. Povolení slovanské bohoslužby i ustavení nové (panonské) diecéze byl v té době mimořádný čin, bylo to naplňování velikých plánů papeže Mikuláše I. na svobodu a obecnou jednotu církve proti jedno-

stranné a přemocné státní politice Byzance i říše německé (francké). Došlo k prudkému odporu německého krále i německých biskupů: arcibiskup solnohradský i biskup pasovský považovali Panonii i Moravu za svou církevní državu. Když se Metoděj jako arcibiskup vrátil z Říma do Panonie, dlouho se u knížete Kocela nezdržoval, neboť mu jako spolubudovateli panonského arcibiskupství a nadšenému křesťanovi plně důvěřoval; v Panonii zanechal jen několik svých kněží a urychleně pospíchal po třech letech na Moravu jako na své prvotní misijní území, aby vyhlásil novou církevní ústavu a projednal ji s kněžstvem, knížetem i lidem. Než však mohl potřebné věci zařídit, stihlo knížete Rostislava, Metodějovi nakloněného, i Metoděje samého veliké neštěstí. Německý král Ludvík Němec, který Rostislavovi nedůvěřoval a bál se také politických důsledků cyrilometodějské činnosti, vtrhl 869 do Rostislavovy říše, zatím co jeho syn Karloman pustošil nitranské knížetství Rostislavova synovce Svatopluka. Svatopluk se Karlomanovi poddal a 870 se spojil s Němci proti svému strýci. Když to Rostislav zjistil, chtěl Svatopluka potrestat. Ten mu však uprchl, nastražil strýci léčku, zajal ho a předal Karlomanovi. Karloman Rostislava odvezl do Bavor Ludvíkovi, který ho dal oslepit a zavřít do kteréhosi německého kláštera, kde beze stopy zahynul. Zatím Karloman (spolu se Svatoplukem?) obsadil Moravu silným vojskem, v němž byli také bavorští biskupové, zajal sv. Metoděje a vydal soudu bavorských biskupů. Metoděj byl jimi v Bavorsku (Švábsku) krutě vězněn asi dva a půl roku, ale nepodařilo se jim donutit ho, aby se vzdal arcibiskupství a zmizel. (Kromě legendy Metodějovy viz také práci katolického německého historika G. Schnürera *Kirche und Kultur im Mittelalter*⁶) Metodějovy tajně zasílané zprávy do Říma zůstávaly bez účinku, papež Hadrián začal záležitost vyšetřovat a snažil se ji písemně vyřídit, ale bez úspěchu. Teprve počátkem r. 873 vystoupil papež Jan VIII. rozhodněji proti německým biskupům: vyslal ankonského biskupa jako zvláštního legáta do Němec, aby vysvobodil Metoděje a potrestal jeho pronásledovatele. Solnohradský arcibiskup Adalvin a pasovský biskup Hermanrich nesměli nadále vykonávat biskupský úřad a frizinského biskupa Ana povolal k odpovědnosti do Říma. Všichni uznali svou vinu a ihned sv. Metoděje propustili. Zdůvodnění papežovo uznal i král Ludvík, o něhož se němečtí biskupové při svém jednání proti Metodějovi opírali.

Metodějova legenda vypravuje, že německé biskupy stihl za spáchané křivdy „soud svatého Petra“, tj. trest Boží, protože hřešili proti právu

⁶ Schnürer, G.: *Kirche und Kultur im Mittelalter* II. Paderborn 1926.

Petrova stolce, a že zanedlouho poté zemřeli: A(da)lvin už 14. května 873, Hermanrich v r. 874 a frizinský Annon r. 875.

6.2. Mezitím se Moravané pozdvihli proti Němcům, vyhnali německé kněze a prosili papeže, aby jim poslal sv. Metoděje jako arcibiskupa a učitele. Papež vyhověl. Svatopluk, v té době samostatný kníže moravský, měl ohled na přání moravského lidu, změnil svůj postoj k sv. Metodějovi, přijal ho a odevzdal mu všechny kostely a veškeré duchovenstvo v zemi.

Papežovo přání, aby se Metodějova arcidiecéze rozrostla na rozsah někdejší slavné arcidiecéze srémské, se pro odpor německého krále a německých biskupů neuskutečnilo. Když propouštěli sv. Metoděje, pohrozili Kocelovi (=nešlo-li to církevně, jednali tedy politicky): „Přijmeš-li Metoděje, neujdeš našemu trestu!“ A opravdu – okolo r. 874 mizí kníže Kocel z dějin beze stopy ... R. 875 Karloman jako vladař východních německých krajů zamítá papežovo přání, aby dovolil Metodějovi zastávat v Panonii biskupský úřad.

Po návratu Metoděje na Moravu dochází tam k rozkvětu křesťanství. Mnoho zde napomáhal i jeho dar vidění budoucna několikrát prokazatelně uskutečněný. Svatý Metoděj šířil křesťanství nejen na Moravě, ale vedl k němu také pohanského knížete na řece Visle a šířil – sám nebo svými žáky – křesťanskou víru i v Čechách (pokřtil též prvního jménem známého knížete českého Bořivoje); plnil tak povinnost přijatou od papeže, pracovat na pokřesťanštění všech Slovanů. Důsledně učil, že křesťanské příkazy platí stejně pro prostý lid jako pro velmože. (Německí kněží, kteří zůstali na Moravě po vyhnání Němců okolo r. 871, přáli velmožům více volnosti nežli prostým lidem, např. v otázkách rodiny a manželství, a tak se na Moravě stále ještě udržovalo německé kněžstvo a německá církevní strana.) R. 879 byl sv. Metoděj obžalován u Svatopluka i u papeže, že koná bez dovolení slovanskou bohoslužbu a učí bludné nauky. Má se za to, že papež Jan VIII. při osvobozování arcibiskupa Metoděje z bavorského žaláře 873 ustoupil Němcům v tom, že zakázal propouštěnému Metodějovi konání slovanské bohoslužby. Ten však nedbal papežova zákazu a držel se dřívějšího rozhodnutí Hadriána. O tom Jan VIII. asi nevěděl. Prikázal Metodějovi sloužit mši svatou latinsky nebo řecky a vyzval ho k neprodlené návštěvě Říma. Po cestě z r. 867 se sv. Cyrilem a cestě z r. 869 (již po smrti sv. Cyrila) z Panonie, vždy k Hadriánovi II., byla tato třetí cesta, kterou nastoupil někdy na přelomu r. 879/880 k papeži Janovi VIII., nejtěžší. Třebaže byl Svatým otcem přijímán s jistou nedůvěrou, přesvědčil ho o oprávněnosti svého konání a jeho souladu s platným církevním právem. Získal od papeže potvrzení výsad své arcidiecéze

i potvrzení funkce papežského legáta pro kristianizaci Slovanů. Zejména však dosáhl toho, že Jan VIII. potvrdil v plném rozsahu správnost dřívějšího (Hadriánova z r. 869) rozhodnutí o platnosti slovanské bohoslužby, a tedy ji i sám schválil (chválil přitom i slovanské písmo vynalezené „filozofem Konstantinem“). Výmluvná je jeho dodatečná poznámka: „*Jestliže se Svatoplukovi a jeho soudcům více líbí mše latinská, ať se pro ně koná služba Boží v jazyku latinském.*“ (Z toho je vidět, že Svatopluk a jeho šlechta nepřáli bohoslužbě slovanské.) Zároveň na přání Svatoplukovo vysvětlil za biskupa německého kněze kostela nitranského Wichinga, přičemž mu uložil církevní poslušnost vůči arcibiskupu Metodějovi. Protože Němci nedovolili Metodějovi konat biskupský úřad v Panonii, přál si Svatopluk, aby byl Wiching biskupem panonským se sídlem v moravské Nitře. Sahalo tak nitranské biskupství Wichingovo i do tehdejší německé Panonie. (V Římě s tímto řešením byli spokojeni, protože se jím Panonie dostala z rámce arcibiskupství solnohradského do arcidiecéze Metodějovy. Na Metodějovy pochybnosti o Wichingově poslušnosti, které vyjádřil papeži Janovi VIII., zareagoval papež ve svém listě přísným příkazem poslušnosti Wichinga arcibiskupovi Metodějovi. Wiching však nedbal papežových příkazů a kul všemožné pikle proti Metodějovi, mj. i na základě podvržených papežských listů, u Svatopluka i u papeže. Vynakládal všechn svůj vliv, aby byli žáci Metodějovi násilím vyhnáni z Moravy.

7. Pokud jde o pravověrnost sv. Cyrila a Metoděje, není o ní nejmenší pochybnosti. Napadení slovanské bohoslužby ještě za života Cyrilova jako hereze odrazil sv. Cyril tak rozhodně a mocně, že protivníci ztichli (Grivec, *o. c.*, 109). Po smrti sv. Cyrila se útoky proti Metodějovi zmnožily: jednak se stal papežem potvrzenou hlavou nové, slovanské arcidiecéze, jednak neměl onu vsutku brilantní dovednost svého bratra Cyrila v odrázení neoprávněných útoků. Jeho základní zbrání a spolehlivou oporou byla nezlomná víra v Boží pravdy a ochota položit za tyto pravdy vlastní život. (*Kéž by všichni dnešní, moderní učitelé dokázali tak jednoznačně a vytrvale stát za vyučovanou látkou a sdělovat ji svým žákům v možné míře ve světle Božích přikázání a Kristova učení!*) Nepřátelé sv. Metodějovi mj. vytýkali jednak **(a)** neposlušnost vůči papeži (Janu VIII.), jednak **(b)** heretické učení o vycházení Ducha svatého.

ad a) Jak jsme uvedli dříve, z obžaloby z r. 879, že koná slovanskou bohoslužbu proti údajnému zákazu papežovu, se sv. Metoděj r. 880 před papežem Janem VIII. plně ospravedlnil a papež téhož roku (880) slovanskou bohoslužbu povolil. Proti heretickému hodnocení Caříhradu

jako „nového, východního Říma“, které Byzanští vyjádřili v 28. kánonu (odstavci) chalcedonského církevního sněmu z r. 451 (a Fotius a jeho přívrženci horlivě šířili), napsal sv. Metoděj jasný výklad pravého Kristova učení: sám Kristus udělil Petrovi vrchní moc a první stolec mezi biskupy, když mu přikázal: *Pas ovce mé!*“ Římský papež je proto hlavou obecné (řecky: katolické) církve, je nástupcem apoštola Petra, kterého Kristus ustanovil hlavou apoštolů. Proto se římské biskupské sídlo označuje jako „stolec Petřův“, „apoštolský stolec“; v 9. stol. nazývali římského biskupa „apoštolským pánem“, stručněji „apostolíkem“. V době cyrilometodějské zdomácněl mezi moravskými a panonskými Slovany název „papež“, svatí bratři však často užívali významného a čestného názvu „apostolík“. Byla v tom nejen ona úcta, kterou dnes vkládáme do označení „Svatý otec“, ale především hluboký význam další, tlumočící nám přesvědčení mluvčího o apoštolském základě římského prvenství a apoštolsky daném prvenství papežově.

ad b) Pokud jde o Vyznání víry (Kredo), sv. Metoděj zpíval při mši svaté na Moravě opravdu verzi nicejsko-cařihradskou, tj. že Duch svatý vychází pouze z Boha Otce, tedy bez přídavku „i syna“ (lat. filioque), jak ovšem v té době vyznával i papežská stolice na rozdíl od franského prostředí, kde se filioque již běžně používalo. Jan VIII. po prozkoumání věrouky Metodějovy zjistil, že náš apoštol je „pravověrný“.

8. Asi 20 let po svém odchodu z Cařihradu pojal sv. Metoděj úmysl navštívit Cařihrad opět a přispět k rozšíření křesťanství mezi Slovany žijícími v tehdejšímu Řecku, jak se o to kdysi spolu s bratrem Cyrilem ještě před cestou na Moravu zajímali. Jakmile se císař Basilius dozvěděl o jeho misijním záměru, pozval ho listem, ve kterém mj. píše: *„Ctihodný otče, velice toužíme viděti tebe. Bud' tak dobrý a neobtěžuj si přijít k nám, abychom tě spatřili, dokud jsi na tomto světě, a přijali tvoji modlitbu.“* S úctou a radostí ho císař přijal, pochválil jeho misijní způsob výuky křesťanství a spolu s patriarchou potvrdil jeho slovanskou bohoslužbu. Dovolili mu, aby dva jeho žáci slovanskými knihami šířili a upevňovali křesťanství mezi Slovany byzantského císařství. (Císaři mohlo také jít o získání lepšího kreditu v očích našeho světce i veřejnosti, neboť jeho minulost byla známa, objektivně vzato však jeho konání bylo vysoce kladné.) Poté se sv. Metoděj vrátil na Moravu.

Poznámka: Byzantská literatura 9. stol. se však o našich bratřích a jejich činnosti nezmiňuje. Viz dále.

Cítil, že mu ubývá sil a blíží se smrt. Chtěl ještě zabezpečit dostatečný zdroj poučení o svaté víře pro dny příští. Překlad evangelií a jiných knih

Nového zákona, překlad žalmů i knih bohoslužebných, jak víme, vykonal již (sám nebo s Metodějovou pomocí) svatý Cyril.

Další knihy Písma sv. měli bratři zčásti rovněž přeloženy, vždyť je užívali při náboženském vyučování laických věřících i při bohoslovném vzdělávání svých žáků-adeptů kněžství. Toto všechno však chtěl sv. Metoděj ještě jednou prohlédnout, podle potřeby upravit, doplnit a jeden pramen za druhým znovu napsat. Vybral ze svých žáků dva kněze-tachygrafy, kteří rychle a pěkně psali a spolu s nimi za dobu osmi měsíců – začátek března až konec října 884 – vykonal tento přímo fantastický úkol: upravil překlad všech knih Písma sv. kromě knih Makabejských. Je známo, že 26. října 884, na svátek sv. Demetria, patrona soluňského, poděkoval slavnou mší svatou Bohu za tuto milost a zdar. Nakonec ještě pořídil překlad církevních právních předpisů (církevní zákoník – nomokanon) a vybraných spisů církevních Otců.

8.1. A přece sv. Metoděj ještě jednou cestoval. R. 884 přišel do kraje při Dunaji nepřátelský král (podle stsl. legendy, 16, snad uherský král, podle Alx. Brücknera,⁷ prý německo-římský císař Karel Tlustý) a přál si vidět Metoděje. Ten přes varování svého okolí k němu šel. A hle: cizí král ho přijal slavnostně, s úctou i velikou radostí, obdaroval jej a doporučil se do jeho modliteb: „*Vzpomeň si na mne, ctihodný otče, ve svých modlitbách!*“

8.2. Čtvrt století nesmírně tělesně i duševně obtížné učitelské misijní práce, obtížné daleké cesty, žalář, ztráty nejbližších, pletichy nepřátel, správa rozsáhlé a ještě neupravené arcidiecéze, výchova kněžského dorostu a její řízení, zavádění slovanské bohoslužby a překládání svatých knih udolalo nakonec i tak silného a statečného člověka, jako byl svatý Metoděj.

Stsl. legenda nám (srov. Grivec, *o. c.*, 120) takto přibližuje jeho smrt. Když se ho před jeho skolem zeptali „*Koho uznáváš, otče a ctihodný učiteli, aby byl твоjím nástupcem v úradě?*“, doporučil jim jednoho z věrných svých žáků Gorazda: „*To je vaší země svobodný muž, dobře vzdělaný v latinských knihách a pravověrný. To budiž vůle Boží a vaše láska, jakož i moje!*“

Poznámka. O Gorazdově moravském původu se v literatuře nepochybuje, jsou však i názory zastávající jeho původ slovenský. Je to jméno stsl. původu, z *gorazdъ* „zkušenný, zdatný“, doložené např. ve starých českých památkách. Dnes neobvyklé; jmeniny podle křesťanského kalendáře 10. února.⁸ Jsou známa jména pěti nejoblíbenějších žáků našich světců: Gorazd, určený Metodějem za jeho nástupce a pokračovatele v díle,

⁷ A. Brückner: *Die Wahrheit über die Slavenapostel*. Tübingen 1913,

⁸ Srov. M. Knappová: *Jak se bude jmenovat?* Praha 1978.

Kliment Velický/Ochridský, později biskup velický, pokračovatel v díle na slovanském jihu, Naum, Sáva, o těch zprávy brzy přestávají, a konečně Angelar, asi Rek, brzy nato v Bulharsku zemřelý. Těchto pět v čele s oběma našimi apoštoly uctívá východní církev jako svaté sedmipočetníky. Snad právě oni byli vysvěceni v Římě r. 868 za kněze a účastnili se také dalších prací Metodějových. (Srov. výše, § 8.2.)

Sv. Metoděj zemřel jako sedmdesátiletý dne 6. dubna 885.

„Jeho žáci prokázali mu přiměřenou poctu, vykonali církevní modlitby latinsky, řecky a slovansky a položili ho do rakve ve stolním chrámu. I připojil se k svým otcům, patriarchům a prorokům a apoštolům, učitelům a vyznavačům. Lidé pak se shromáždili v bezpočetném množství a provázeli ho se svícemi, oplakávajíce dobrého učitele a pastýře, muži i ženy, malí i velcí, bohatí i chudáci, svobodní i nevolníci, vdovy i sirotci, cizinci i domácí, nemocní i zdraví, všichni, poněvadž byl všechno všem, aby všechny získal (I. Kor. 9, 22).“

Papež Lev XIII. o smrti Metodějově mj. napsal: „Jako za Cyrilem Řím, tak za zemřelým Metodějem truchlila Morava, ztrátu jeho pocítovala a ve veliké úctě měla jeho hrob.“

8.3. K výrazným **rysům osobnosti** sv. Metoděje náleží jeho opravdová nezdolnost, kterou v dobách nejtěžších podpírala hluboká víra v Boha. V boji za pravdu a právo přes mocné a dlouhodobé útoky nepřátel nikdy nezakolísal, ani neustoupil, ani se nevzdal protivníkům.

Rozhodný vůdce, moudrý představený (podřízení ho měli v úctě a lásce, protivníci se ho báli), člověk útlocitný, skromný a pokorný (svému bratrovi Cyrilovi vždy oddaně sloužil), stejně jako Cyril člověk výrazné vnitřní velikosti a stejně jako on výborný učitel, který hlásal naši víru způsobem názorným, živým a obrazným. Veliký církevní kníže, který ustavil a spravoval rozsáhlé církevní území, vychovával, učil a spisoval. Jeho organizaci se nepřítelům podařilo podvrátit až po jeho smrti.

8.4. Otázka Metodějova **hrobu** není zatím s konečnou platností vyřešena, třebaže se zdá velmi pravděpodobné, že tu nešlo ani o Nitru ani Děvín, nýbrž o Velehrad, ve 12. stol. ještě Velegrad.

Velehrad, jak víme, náleží do arcidiecéze olomoucké a olomoucký arcibiskup se považuje za nástupce sv. Metoděje. Na Velehradě a v Olomouci je středisko mezinárodního spolku Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje pod ochranou blahoslavené Panny Marie. (Viz dále v § 9.)

8.5. Po smrti sv. Metoděje nastala smutná doba: Svatopluk a Wiching spojili. Wiching odešel do Říma, kde pošpinil Metodějovu památku lživými zprávami o jeho údajném heretickém počinání. Na základě této obžaloby papež Štěpán V. vydal list s odsouzením slovanské bohoslužby, odvoláním Gorazda jako nástupce Metodějova a jeho předvoláním do Říma. Gorazd měl být vystředán Wichingem. Žáci Metodějovi – asi

200 mužů – nechtěli uznat Wichinga jako biskupa a přísahat mu církevní věrnost. Německé vojsko pod Wickingovým vedením je pozavíralo, o všechno oloupilo, některé též mučilo a bez oděvu a prostředků zahnilo za hranice, mladší dokonce prodali do otroctví. Klement s Naumem a jinými utekli do Bulharska. Wickingova a Svatoplukova zaslepenost přetřhla tak hrubým násilím veliké cyrilometodějské dílo, budované v duchu křesťanské všeobecnosti a jednoty. To bylo v letech 885–890. Nato počátkem 10. století zpustošili Moravu Maďaři. Na Moravě tak slovanská bohoslužba vyhynula. Její stopy zůstaly v Čechách – svatý Václav, Sázavský klášter, pražský klášter v Emauzích, zachovala se v charvátském Přímoří a Dalmácii (hlaholská), v Bulharsku a zvl. Makedonii. R. 865 přijal bulharský kníže Boris z politických důvodů křesťanství, kmetrem mu byl řecký císař Michael. Boris si přál pokud možno nezávislost bulharské církve, a proto byli Metodějovi vyhnaní žáci v Bulharsku vítáni. Kliment, horlivý misionář a dobrý spisovatel, umírá r. 910 jak biskup v Ochridě. Jeho nástupcem se stal Naum. Z Makedonie se slovanská bohoslužba a slovanské písemnictví rozšířilo po celém Bulharsku, a to zvláště za Borisova nástupce zmíněného již Symeona (893–927).

8.6. Dědictví sv. Cyrila a Metoděje našlo v Makedonii a Bulharsku druhý domov. Z Makedonie se křesťanství rozšířilo do Srbska. Z Bulharska byly koncem 10. století přeneseny slovanské církevní knihy do Ruska. I když se bulharské (s makedonským), srbské, charvátské (hlaholské) a ruské staroslovanské (církevněslovanské) písemnictví neudrželo na původní výši cyrilometodějské (žáci se po přestálých ranách nemohli udržet na původní výši všeobecné církevní jednoty ani se sdostatek upevnit v duchu hluboké svatosti svých učitelů), přece však pokřesťanštilo a svou osvětou proniklo slovanský jih a východ. V Rusku přijala křesťanství kněžna Olga (zemřela 910), zvláště však její vnuk Vladimír (pokřtěn 988). Z Bulharska se duchovní dědictví svatých Cyrila a Metoděje rozšířilo i k neslovanským Rumunům; ti až do 16. století užívali církevní slovanštinu jako jazyk bohoslužebný i jako jazyk státní. Z kijevské Rusi mělo pak staroslovanské písemnictví vliv na Litvu a Polsko. Uvědomíme-li si, že oba naši světci osobně působili mezi Čechy, Slováky a Slovinci, stali se přímo nebo nepřímou prostřednictvím svých žáků, apoštoly všech Slovanů.

9. Úcta vzdávaná našim světcům. Je známo, že sv. Cyrila a Metoděje ctíli už před jejich smrtí jako svaté muže všichni, kdož je znali. U sv. Cyrila, slovy i skutky učence a světce, nebyly nikdy žádné pochybnosti a už při jeho pohřbu jej Římané s papežem v čele ctíli jako svatého. U sv. Metoděje byla situace složitější. Plnění jeho životního

úkolu – založení moravsko-panonské arcidiecéze, kterou si přivlastňovali němečtí biskupové, způsobilo, že musel po léta často rozhodně vystupovat proti nepřátelům, kteří ho nespravedlivě označovali jako heretika a i v Římě hájit sebe a své dílo. Jeho žáci, kteří svého učitele a arcibiskupa nepochybně dobře znali, si ho vždy vážili jako muže svatého. Centrum působnosti našich světců byla Morava a její lid je oba ctíl ještě za jejich života jako svaté. Po smrti sv. Metoděje a vyhnání jeho žáků bylo jeho dílo zničeno, ze srdcí věrného moravského lidu však úcta k oběma našim věrozvěstům nikdy nezmizela. Veřejné církevní uctívání sv. Cyrila a Metoděje začalo u nás jistě už okolo r. 1300, možná i dříve. V katedrálním chrámu olomouckém byl r. 1310 postaven oltář sv. Cyrila a Metoděje v náhrobní kapli kanovníka Telhontia. Moravská legenda (životopis) o sv. Cyrilovi a Metodějovi z poloviny 14. století oslavuje oba jako světce. R. 1380 se začal v olomoucké diecézi slavit svátek sv. Cyrila a Metoděje jako svátek zasvěcený (9. března). Zakládací listina Karlem IV. budovaného kláštera v pražských Emauzích z r. 1347 uvádí sv. Cyrila a Metoděje mezi českými patrony. Jejich vyhnání žáci je vždy a všude ctíli jako světce, jak dosvědčují rukopisy z nejstarších dob, srov. dva staré životopisy (sv. Cyrila, sv. Metoděje) napsané brzy po jejich smrti. Assemanův evangeliář (rkp. staroslovanského evangelia napsaný v 10. století v tehdejší Bulharsku) má ve svém církevním kalendáři svátek sv. Cyrila (14. 2.) a sv. Metoděje (6. 4.) V Římě bylo schválení úcty sv. Metoděje dáno de facto výstavbou chrámu sv. Jeronyma papežem Sixtem V. v letech 1588–1590, který v něm zasvětil jednu kapli sv. Cyrilovi a Metodějovi, s obrazem, na němž naši svatí, oba se svatozáří, ukazují papeži Hadriánovi II. přinášené ostatky sv. Klementa. Slovanští biskupové prosili už papeže Pia IX., aby úctu a oslavu svátku sv. Cyrila a Metoděje nařídil. Učinil to však teprve r. 1880 papež Lev XIII. svou významnou encyklikou *Grande munus* „milost“, „přátelská služba“, „dar“. R. 1885 rozhodli někteří horliví moravští kněží, mezi nimi i pozdější olomoucký arcibiskup dr. Antonín Cyril Stojan, obnovit a doplnit Bratrstvo sv. Cyrila a Metoděje, založené lavantským biskupem Antonínem Martinem Slomškem r. 1851, a tak byl konečně r. 1891 založen mezinárodní Apoštolát svatého Cyrila a Metoděje pod ochranou blahoslavené Panny Marie. Sluší se připomenout zde alespoň ještě apoštolský list Sv. otce Pia XI., který zaslal československým a jugoslávským biskupům k oslavě 1100. výročí narození sv. Cyrila 13. února 1927, z něhož vyjímám tuto výzvu našim biskupům: „...ctihodní bratři, ... buď vaším úkolem, zasaditi se veškerým úsilím o to, aby mládež, ať laická či duchovní, navštěvující

školy obecné, střední i university, patřila na tyto slavné nebešťany jako na vzor.“ (Grivec, o. c., 158.)

10. Načrtnutý stručný nástin života a činnosti našich svatých apoštolů nám na základě namnoze známých skutečností přiblížil tyto slovy i skutky veliké učitele křesťanské víry a vzdělanosti. Připomněli jsme si, že naši věrozvěstové 1) byli apoštoly pravé víry a zásadní odpůrci bludu a nevěry; 2) že byli apoštoly křesťanské obecnosti a církevní jednoty, jejímž těžištěm/centrem byl Řím: za to se modlili a pro to pracovali, aby Slované zůstali věrni jednotné obecné církvi Kristově, to byl jejich duchovní odkaz a tak mu rozuměli i jejich žáci, když nad rakví Metodějovou vykonali pohřební církevní modlitby v jazyce latinském, řeckém a staroslověnském; 3) pro myšlenku obecné církevní jednoty že byli apoštoly smíru mezi křesťanským Východem a křesťanským Západem a ve jménu boholidské Kristovy lásky byli hlasateli všech vůdčích křesťanským myšlenek, které v prvních křesťanských stoletích obnovily svět a vychovaly jednotnou společnost křesťanských národů, tedy myšlenek pozdějšího katolického hnutí za náboženskou obnovu v duchu křesťanské lásky, míru a shody; 4) že sv. Metoděj byl apoštolem myšlenky „Kdo chce dobře vládnout jiným, musí nejdříve zvládnout sebe sama“ a potřeby modlitby za žádoucí sebezpřemáhání, a sv. Cyril že byl apoštolem mravní čistoty mládeže (srov. jeho pobyt na demoralizovaném císařském dvoře v Cařihradě), ale i její skromnosti a křesťanské pokory, a naproti tomu též její rozhodnosti ve věcech svaté víry; 5) že křesťanské vzdělávání i konání má být funkční: má vést k šíření křesťanství (proto svatí bratři založili stsl. písemnictví, aby mohli Slované nadchnout pro křesťanské vzory a vychovávat je v křesťanské obětavosti). Každému z obou našich apoštolů byla Bohem dána summa vlastností, povahových rysů, osobité životní podmínky i osobitý úkol. Není pouhou náhodou, že sv. Cyrilovi jako učenci a teoretikovi byla vymezena délka života pro položení základů společného díla, sv. Metodějovi pak potřebné vlastnosti i délka života pro jeho praktickou realizaci a hájení. Jejich činnost byla velikého rozsahu a vpravdě obrovského dosahu. Byla to dvojice pracovně vzácně komplementární, se společným cílem, ve které každý z obou partnerů své životní poslání beze zbytku a příkladně splnil. Výsledky jejich kristianizačního díla (nejen moravského, resp. moravsko-panonského, třebaže to bylo nejrozsáhlejší a nejzávažnější), byly obdivuhodné a nesou výraznou pečeť Božího požehnání i vydatných přímluv Matky Boží (v duchu staré východní zbožnosti jednoho z nosných sloupů křesťanství, spojované v Byzanci s Moudrostí (srov. chrám Svaté Moudrosti v Cařihradě s krásným obrazem-mozaikou P. Marie,

1453 proměněný v tureckou mešitu; ohlas staré východní zbožnosti se ozývá i z naší litanie loretánské, kde je Matka Boží nazývána Stolicí Moudrosti).

Tím více nás může bolet, že až donedávna bylo u nás tak málo křesťanských chrámů, kaplí a oltářů zasvěceno sv. Cyrilovi a Metoději. A navíc soudím, že k počtům našim světcům by měly být konány i poutní cesty od nás do Soluně (ad fontes...).

Vzpomínám si, že když jsem v r. 1992 dlel na měsíčním výzkumném a přednáškovém pobytu v Soluni, našel jsem na jednom z jejích hlavních bulvárů nový chrám východních křesťanů zasvěcený našim svatým apoštolům. Vzpomněl jsem si přitom, že na karpatologickém vědeckém zasedání konaném v r. 1981 v Makedonii, mj. též v Ochridu, jsme jako lingvisté, převážně slavisté, navštívili neveliký klášter sv. Nauma na albánských hranicích; tam z přístroje, který místo živého průvodce seznamuje ve vyžádaném světovém jazyce návštěvníky a poutníky s místními pamětihodnostmi a vzácnostmi, zazněla v jakémsi historickém prologu o klášteře jako celku krásná slova vděčnosti naší Moravě za dar pravé víry... Je to jakýsi protiklad k byzantské literatuře 9. století, která se o našich světcích nezmiňuje, zjevně misijnímu hlásání slovanské bohoslužby stará Byzanc příliš nepřála.

Vím, že po revoluci v r. 1989 přibývá u nás cest do Řecka, spojených mj. i s návštěvou Soluně a leccos zde vykonala brněnská cestovní kancelář Petrov. Pravda, ne každý si může takovou soukromou zahraniční cestu dovolit. Mile tak zapůsobily akce, které předcházely velikým velehradským mezinárodním oslavám 1 150. výročí příchodu našich věrozvěstů na Moravu. Byla to jednak pěší pouť konaná po stopách těchto světců skupinkou českých věřících 28. 4.–11. 5. a 15. 6.–27. 6. 2013 z Cařihradu (přes Sofii, Bělehrad) na Velehrad, s balíčky svěcené prsti z chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Soluni pro osoby hluboce zaujaté cyrilometodějskou misí. Jednak „cyklopout“ skupiny našich cyklistů ze Soluně na Velehrad konaná 19. 6.–4. 7. 2013 s požehnáním místního pravoslavného biskupa a ikonou namalovanou studenty místní ikonografické školy, kterou pak předali arcibiskupovi Graubnerovi na Velehradě.

Slavnostem velehradským předcházely též obdobně motivované oslavy „evropské“: v chrámu Notre Dame ve Štrasburku (sídle Rady Evropy) byla jednak domácím arcibiskupem Jean-Pierrem Grallerem sloužena „Mše pro Evropu“ s koncelebrací a francouzským projevem kardinála Dominika Duky. Ten v kázání před zástupci Rady přiblížil cyrilometodějskou misi a její proevropský význam příchodem nejvyspělejší současné kultury s kamennou architekturou, písmem a biblí, které

založily i naši národní kulturu a státnost, vyzvedl odvahu, s jakou museli tito věrozvěstové a spolupatroni Evropy překonávat nástrahy mise, i sám duchovní význam Velehradu. Jednak byla v hlavní budově Rady otevřena v rámci hnutí Stonožka výstava kreseb žáků základních škol z ČR a Slovenska na téma příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu. Výstavu slavnostně otevřeli generální tajemník Rady Evropy Thorbjorn Jagland, kardinál Dominik Duka, velvyslanec ČR Tomáš Boček i zakladatelka hnutí Stonožka Běla Gran Jensenová.

11. Mluvili jsme zde o mnoha stránkách misionářské činnosti svatých Cyrila a Metoděje a snažili jsme se zde alespoň naznačit její veliký náboženský a bohoslovný, ale i světský význam a dosah. Jejich dílo svědčí o pravdivosti úsloví „Jak nevyzpytatelné jsou cesty Páně“ aneb „Co Bůh činí, dobře činí ...“, vycházejících ze slov Písma sv. (např. Řím 11,33, Job 11, 7, Ž 139,6). (Srov. Michaela III. Opilce na jedné straně a jeho osobní sepětí s uskutečňováním tak úžasné akce, jakou byla kristianizace slovanského světa na straně druhé.)

Je zarážející, jak málo lidí, a to i pedagogů, si plně uvědomuje, že misionář znamená vlastně učitel pracující v zahraničí, a to v podmínkách zdaleka nikoli optimálních.

Podívejme se tedy alespoň synopticky na to, které **pedagogicko-didaktické prostředky a postupy** aplikovali naši svatí mužové, jestliže se jim podařilo dosáhnout tak vynikajících výsledků výuky (vždyť poznání pracovních didaktických postupů úspěšných učitelů třeba považovat za nejlepší zdroj budování didaktiky jako vědy), a co bychom jako učitelé v širokém slova smyslu měli činit v této ateismem prosáklé době my, abychom potřebně zlepšili dnešní nedobrou situaci.

1. Jistě i naši apoštolé jako velcí učitelé pracovali v souladu se zásadou *Scientia est potentia*, Vědění je moc, a jistě byli na svou budoucí misionářskou činnost výborně připraveni. Sv. Cyril byl učenec, jeden z nejvzdělanějších lidí své doby, důkladně seznámený s dosavadní literární produkcí filozofickou i teologickou, znalec řady cizích jazyků a mimořádný talent filologický, člověk nadobychejného intelektu, který nejen pro své vyučování na cařihradské vysoké škole bývá v pramenech označován jako Filozof, Konstantin-Filozof. Sv. Metoděj byl pak člověk nadaný vynikajícími schopnostmi organizačními a administrativně správními, jakož i bohatými zkušenostmi ze zastávání úřadu místodržícího byzantské provincie obývané Slovany. Oba řecko-slovansky z rodné Soluně a jejího venkovského okolí bilingvní. Zde má naše školství co dohánět: zdaleka ne všichni učitelé jsou na svou odpovědnou pedagogickou práci náležitě připraveni. Podílí se na tom podstatnou měrou

takřka půlstoleté vládnutí komunistické strany v naší zemi, za kterého společenské postavení učitele i jeho práva a povinnosti byly od pedagoga demokratického státu velmi odlišné. (Placená bezprávná „ancilla“, služtička.)

2. Lék na tuto nepříznivou situaci podává, jak jsme viděli dříve, opět pohled na učitelské působení našich svatých bratrů. Svou velikou horlivostí a zaníceností pro přednášenou látku (pravdy svaté víry), pro slovanskou bohoslužbu, pro lásku k trpícím a pronásledovaným ... i svým osobním zaujetím pro všechny tyto oblasti, jakož i rozhodným odmítáním všech náboženských nepravd a bludů, byli sv. Cyril a Metoděj plně úspěšnou živoucí evangelizací Kristova učení, srov. slova Písma sv., Mdr 9.6: „I kdyby byl někdo dokonalý mezi lidskými syny, bez moudrosti od tebe nebude znamenat nic.“ Z hlediska pedagogiky byli pak naši apoštolé živými doklady pravdivosti starého hesla Verba movent, exempla trahunt, jakož i zásady Amor omnia vincit (srov. i slova jedné z cyrilometodějských písní ... získali láskou Kristu národ celý ...), avšak v případech nepravdy – také dokladem závažnosti slov našeho Pána Apage satanas! Nápravy v našem školství možno tak dosáhnout zpřísněním studijních požadavků na žáky všech stupňů škol (tj. i na kandidáty učitelství) na jedné straně a nenásilným, názorným a aktualizovaným pedagogickým podáváním učiva jeho svěřencům na straně druhé. Poměr učitele k žákovi by tak měl být ne strohý, odměřený či odosobněný, nýbrž vždy vlídný, uvolněný a laskavý, nenechávající žáka nikdy na pochybách o učitelově niterném vztahu k vyučované látce, avšak i ke svým žákům. Takto si může učitel získat důvěru svých svěřenců a jedině tak jim bude moci poradit v těžkých situacích, ve kterých se dnes mohou vyskytnout (drogové závislosti, špatná společnost a kriminalita, ochrana před šikanou, partnerské vztahy). Bude-li se učitel svým svěřencům – sit venia verbo – při vyučování rozdávat, bude to vždy výborná investice do vyučovacího procesu a jistě se časem zúročí. Opět srov. slova Písma sv., Mdr 7.13: „V dobrém úmyslu jsem se jí (= Moudrosti) naučil, bez závisti se o ni dělím, její bohatství pro sebe neukrývám.“

Naproti tomu nutno říci, že pro žáky i celý vyučovací proces bude vždy lepší učitel přísný, stranící pravdě a spravedlnosti, nežli učitel tzv. milosrdný, přehlížející nepravdy a stranící svým oblíbencům.

3. A ještě v jednom směru jsou nám svatí Cyril a Metoděj velikým vzorem: je to otázka vnitřní skromnosti a pokory učitele. Nemám zde na mysli známé rčení Modestia ornat, Skromnost zdobí. Skromnost jako důsledek nevědomosti „druhého stupně“: ještě nevím to a to... Vedle

tohoto chápání vnitřní pokory, k němuž se člověk propracovává obvykle až ve stadiu osobnostní zralosti světské, vysokého stupně poznání, kdy může prohlásit s filozofem „Vím, že nic nevím“, jistě chápání objektivně pravdivého, existuje ještě pokora jiná, duchovní. Ukázali jsme si výše, § 5.1, výrazné projevy této vlastnosti, této pravé křesťanské pokory např. u svatého Cyrila, který se nezmínil o svých zásluhách na objevení ostatků sv. Klementa a zakázal o nich mluvit i svému bratru Metodějovi, atd. Zde je soudím zapotřebí nejen přátelské pomoci zkušenějších učitelů a duchovně větších osobností méně zkušeným kolegům (nikoli nutně mladším!) jako u skromnosti světské. Dosažení stadia pravé křesťanské pokory je třeba chápat jako Boží milost, Boží dar, charisma a cestu k němu vidím jen a) v modlitbě jako duchovním rozhovoru s Bohem (lidsky vzdáleně přirovnatelné ke konzultaci člověka se zkušenějším, který je zároveň pravým přítelem, jemuž je možno plně důvěřovat) a b) v křesťanském způsobu života. S tím vším mj. souvisí i přiznání vlastního omylu žákům: je nutné a ze strany žáků vždy přijatelnější, nežli předstírané vědomosti a útek před osobní odpovědností. Každý účastník pedagogického procesu v křesťanské škole – ať pedagog, učitel, ať studující, žák – by si měl být vědom platnosti slov Písma svatého *Initium sapientiae timor Domini*, Počátek moudrosti je bázeň Boží (Ž 111.10, Př 9.10), a podle toho jednat.

12. Závěr. Filologovi by se zde chtělo podrobněji vylíčit vznik a vývoj staroslověnštiny jako prvního domácího spisovného jazyka na našem území, možno také říci prvního spisovného jazyka Slovanů, pozastavit se u specifiky stsl. jako jazyka liturgického a jejího časového zařazení na jedné straně a jejího vztahu k praslovanštině na straně druhé, která se nemohla neprojevit i materiálově (lexikální dvouvrstevnatost řecko-slovanská, např. dubleta *ipokryť//liceměř* „pokrytec“ a její kontinuaace až do dnešní češtiny), pozastavit se u kolébky jazyka českého, blíže doložit vzájemný vztah češtiny a staroslověnštiny a naznačit tak raný civilizační proces našeho národa, popřípadě dalších evropských, především slovanských národů a také podrobněji čtenáře seznámit s literární tvorbou staroslověnskou a církevněslovanskou, kterým bylo věnováno již tolik badatelského úsilí ze strany odborníků...

Toto naše pouze skrovné zastavení u cyrilometodějského odkazu se zaměřením na naše současné křesťanské církevní školství nám jednoznačně ukládá zamýšlet se častěji nežli dosud nad duchovním i pedagogickým odkazem obou našich velikých církevních vzorů. Odborně i duchovně se všichni dále vzdělávejme a sami podle základních pravd křesťanství také žijme. Neuzavírejte se jeden před druhým, ale buďte pro potřebného vždy přístupným zdrojem poznání. Kéž na tuto naši

individuální a ve své sumě společnou evangelizační činnost „rosa požehnání kane, dědictví otců zachovej nám, Pane!“

Literatura

- Grivec, F.: *Slovanští apoštolé sv. Cyril a Metoděj*, přel. Fr. Jemelka, Olomouc, 1927.
Vašica, J.: *Literární památky epochy velkomoravské 863–885*, Praha, 1966.
Večerka, R.: *Staroslověnština*, Brno, 1984.